

mandlige præmisser for videnskabelighed« (s. 11). Hun har dog alligevel ikke villet skrive bogen om før udgivelsen, hvad der kan undre på denne baggrund.

Det er blevet en meget detaljeret, ofte overdetailed, undersøgelse, der har spørgsmålet om kvindebevidsthedens udvikling og karakter som hovedemnet. I det omfang, kildematerialet tillader det, belyses særlig foreningens tre ledende kvinders baggrund samt kredsen om dem som helhed. Forfatteren er ud fra en nutidig betragtning ikke altid tilfreds med bevidsthedsniveauet i foreningen. Der er lagt et stort arbejde i at identificere medlemmerne, og 93 af periodens 135 medlemmer er blevet sikkert identificeret. Flertallet af dem var yngre, ugifte middelstandskvinder, hovedsagelig beskæftiget i servicefag. Dette resultat svarer til vor viden i almindelighed om Dansk Kvindesamfunds sammensætning. Medlemmernes baggrund prægede deres virke. Allerede Agnete Rasmussen har i Dansk Kvindesamfund og sædelighedsfejden 1887 (1972) påvist, at Dansk Kvindesamfunds virke var ideelt og ikke socialt og økonomisk orienteret, og dette bekræftes af Odenseundersøgelsen.

Trods sin noget uoverskuelige karakter er der tale om en nyttig bog, der bygger på en stor arbejdsindsats og præges af forfatterens stærke, aktuelt betingede engagement.

Dorrit Andersen

Bjørn Svensson: *Tyskerkursen*. (Centrum, 1983). 160 s.

Velopløst og polemisk tager Bjørn Svensson i denne kritiske bog fat på den danske Tysklandspolitik fra systemskiftet til slutningen af 1. verdenskrig. Det sker hovedsagelig på grundlag af den foreliggende litteratur. Det

nye er den særlige synsvinkel, han har villet analysere stoffet under.

Man kan spørge, om det er særlig velvalgt at gribe et polemisk stempel fra samtiden som redskab. Oppositionen angriber jo som regel den siddende regering for den upopulære nødvendighed, som den måske selv hverken ville eller kunne forvalte anderledes, hvis den var så lykkelig at få lov. Svensson tangerer flere gange problemet. Blandt andet konstaterer han, at det ikke var tilpasningen til Tyskland i sig selv, men denne politiks overdrivelser, der måtte virke – og stadig virker – anstødelige. Men man savner i bogen klare forsøg på at bestemme, hvor grænsen mellem rimelig tilpasning og overdrivelse lå. Ofte forekommer det, at det navnlig var udenrigsledelsens forestilling om at kunne overbevise Berlin om, at stemningen i Danmark var mindre tysk fjendtlig, end den faktisk var, der affødte overdrivelserne. Det var i hvert fald tilfældet med den nok så berømte Rubin-artikel fra 1911, som Svensson gør en del ud af. Men hvad betød slige overdrivelser ud over at frembyde en angrebsflade for oppositionen i Danmark? De væsentlige træk i Berlins politik havde den vel næppe indflydelse på?

Eksempler på mere substantielle overdrivelser rummer bogen ikke mange af. Svensson anfører specielt optantbørnkonventionen fra 1907. Men det forekommer ikke umiddelbart indlysende, at regeringens pligt til at hindre danske embedsmænds deltagelse i agitationen for den sønderjyske sag skulle veje fordelene ved de mange naturalisationer ned. Og det er næppe heller rigtigt, at den danske regering med konventionen fraskrev sig enhver ret til at kræve en folkeafstemning om Nordslesvigs tilhørsforhold. Den kunne jo begrundes anderledes end i en henvisning til paragraf fem.

Socialdemokratiet må lægge ryg til

mange af Svenssons angreb. Ganske vist er det rigtigt, at der bestod nære forbindelser til SPD, og det er da også værdifuldt, at Svensson forsøger at give et overblik over dem, men da samarbejdet principielt udsprang af fornemmelsen af et internationalt fællesskab, savner man en nærmere begrundelse for at rubricere det under »tyskerkursen«, især da i betragtning af den overvægt denne side af emnet har fået.

Spredt i bogen findes der enkelte bidrag til en karakteristik af den udenrigspolitiske opinion i Danmark under 1. verdenskrig. Eksempelvis kan nævnes redegørelserne for Morten Pontoppidans, Karl Gjellerups og Georg Brandes' synspunkter. Her har Svensson fremdraget stof af interesse og dermed også understreget savnet af en bredere kortlægning af denne tids udenrigspolitiske opinion.

Johan Peter Noack

Gustav Pedersen: *Erindringer og konklusioner fra et liv i politik*. Ved Tage Kaarsted og Jørgen Thomsen (Fremad, 1983). 295 s., 125 kr.

Midaldrende og ældre vil huske Gustav Pedersen, i det mindste for øjenbrynerne når de oplevede ham i TV på Folketingets formandsstol. I nyere dansk politik har vel kun Thorkil Kristensen præsteret magen til abnormt udviklede bryn. Men Gustavs var mørke.

Ellers rider tiden så hurtigt at det nok er rigtigst at minde om at Gustav Pedersen var fagforeningsmand, aktiv fra sin ungdom på et dengang marginalt område som handels- og kontor-medhjælpernes, stærkt medbestemmende da HK i 1932 gik ind i LO (som hed DsF, dvs. de samvirkende fagforbund), og formand 1938-49 samt medlem af LO's forretningsudvalg 1946-64, og samtidig aktiv som socialdemokra-

tisk politiker: folketingsmand 1924-26 og 1934-64, formand for rigsdagsgruppen 1947-50, statsrevisor 1949-64 og Folketingets formand 1950-64. Altså som organisationsmand så indflydesrig som en HK'er dengang kunde være, som politiker en betydelig skikkelse i andet geled, en person med gode muligheder for at iagttage og dertil med lyst og sans for at ræsonnere over hvad han så.

Gustav Pedersen vilde ikke skrive sine erindringer, derimod gik han straks i 1964 i gang, fortæller Tage Kaarsted i sin indledning, med at skrive sit eget slægtleds politiske historie. Gentagne omskrivninger og tilføjelser gjorde at der ved hans død i 1975 i alt forelå 3.043 sider. Kaarsted (danske historikers mest utrættelige sporhund, i hvert fald siden Aage Friis) hørte om det og har sammen med Jørgen Thomsen gjort det trælse arbejde med at få »en bog af et rimeligt omfang« ud deraf. Det skal de have tak for. Der er ingen sensationer i bogen. Men den lidt knirkende titel, som er Gustav Pedersens egen, fra tredje version, dækker over en fremstilling som man får mere ud af ved nærlæsning end ved første hastige gennemlæsning. Gustav Pedersen var selvfølende (hvormed ikke er sagt: selvovervurderende mere end så mange af os er) og havde kanter og sine meninger; det bidrog til at gøre ham til en selvstændig og derfor interessant iagttager.

Her er kun plads til nogle appetitvækkere: en ret fyldig skildring af striden i og splittelsen af SUF (Socialdemokratisk Ungdomsforbund) 1915-19 set fra Århus-fløjens synspunkt, altså de partitros, men ikke uden nogen forståelse for de andre; interessevækkende kommentarer vedr. Bramsnæs' og Buhls penge- og kreditpolitik i 30'erne set i relation til arbejdsløsheden og i lys af den fra 20'erne nedarvede inflationsangst (Bramsnæs: »Vi kan ikke le-